



ANA TILINDE ÓZINSHE PIKIRLEWDI RAWAJLANDÍRÍW MÁSELELERI

Alniyazov A.I.

*ÓzR IA QQB Qaraqalpaq gumanitar ilimler
ilim-izertlew instituti*

Таянч сўзлар: она тили, нақл-мақоллар, вакт, сўз, шоир, ўқув жараёни, қорақалпоқ адабиёти, доналик сўзлар, тил, ёшлар тарбияси.

Ключевые слова: родной язык, пословицы, время, слово, поэт, образовательный процесс, каракалпакская литература, мудрые слова, язык, воспитание молодежи.

Key words: native language, proverbs, time, word, poet, educational process, karakalpak literature, wise words, language, education of youth.

Резюме:

Ушбу мақолада она тилида мустақил фикрлашни ривожлантиришнинг масалалари ўрганилган. Шунингдек, ҳозирги кунда ёшларимизнинг она тилини ўзлаштириш ва чуқур ўрганиш муаммолари таҳлил этилган.

Резюме:

В данной статье рассматриваются вопросы развития самостоятельного мышления на родном языке. Также анализируются проблемы освоения и глубокого изучения родного языка нашей молодёжи.

Summary:

This article examines the development of independent thinking in the native language. It also analyzes the problems of mastering and deeply studying the native language of our youth.

Ana tilinde erkin hám ózinshe pikirlew barlıq dáwirlerde de tildiń kommunikativlik-funksionallıq áhmiyetli mashqalalarınıń biri bolıp kelgen hám ohan ayırıqsha dıqqat awdarılǵan. Óytkeni kúndelikli turmistiń san álwan tarawlarında til arqalı pikirlesiw sóylewshiniń de, tińlawshınıń da pikirleriniń eki tárepke teńdey túsinikli, dál hám anıq, kerek ornında hátteki tásirli bolıwın talap etedi. Olay bolmaǵan jaǵdayda pikir anıq hám túsinikli bolmaydı, kerisinshe, anıqlıq ornına biymániliktiń payda bolıwı da túsinikli náirse. Sonlıqtan da dana xalqımız arasında turmıstaǵı qálegen waqıya-hádiyse yaki háreketlerge baylanıslı aytılatuǵın aqıl-násiyatlar, danalıq sózler, naqılmaqallar áwladtan-áwladqa miyras bolıp kelmekte: jaqsı sóz – jarım ırıs; hár

bir sózdiń túp mánisin serlegil; hár bir gápiń bir danalıq sóz bolsın; sózdiń parqın bilip sóyle hár waqıt; sóz benen sheshiler aqıldıń kózi; adam mártбели sózi arqalı; oylanbay sóylegen ókiner, oylasıp sóylegen ósip-jetiler; bilimsiz tayaq jer bárha tilinen; til kórki – sóz, júz kórki – kóz; tildi iske salarda oylas aqılğa; añlamay sóylegen awırmay óler hám t.b.

Bunday danalıq sózler, naqıl-maqallar ana tiliniń qádir-qımbatın tolıq bahalawğa, tilden durıs paydalanıwğa járdem beredi. Ullı shayır Áliysheer Nawayı ana tiliniń adamzat ómirindegi xızmetin, ornın, áhmiyetin joqarı bahalap, «til ruwxıy dúnyanıń qulı bolsa, sóz onıń gilti» dep jazған edi.

Haqıyqatında da, ana tili biziń tiykarǵı qatnas quralımız xızmetin atqarıw menen birge, ruwxıy dúnyamızdıń da tiykarı, bas gáziynesi. Onıń esigi sóz benen ashıladı. Demek, ana tilin qásterlew biziń hár birimizdiń ádiwli insanıyılıq wazıypamız bolıwı tiyis.

Ásirese, oqıw orınlarında oqıwshı hám talabalardı ana tiliniń qádir-qımbatın jetik túsiniwge baǵdarlaw, bunıń ushın eń aldı menen tildiń júdá bay ishki múmkinshiliklerinen óz ornında puxta paydalanıwğa, ózara sóylesiw, pikirlesiw halatlarında sóz, sóz dizbegi hám gápler járdeminde oy-pikirdi anıq hám dál beriwge úyretiw búgingi kúndegi oǵada áhmiyetli máseleler qatarına kiredi.

Oqıtıw protsessinde óz betinshe pikirlewge úyretiwde jazıwshı hám shayırlarımızdıń shıǵarmalarınan keltirilgen mısallar úlken orın tutadı. Máselen, I.Yusupovtıń xalqımız miymandoslıǵın táriplewge arnalǵan tómendegi qosıq qatarlarında mazmun, soǵan sáykes poetikalıq oylaw, mazmunğa say sóz hám gáplerdiń orınlı hám júdá sheberlik penen tańlanganın kóriwimiz múmkin:

*Miriwbetlik elge qanday jarasıq,
Awılına qonaq barsa, talasıp,
Úylerine úsh kún miyman kelmese,
Jigitleri turar jolǵa qarasıp.*

Qanday kórkem súwretlew! Qanday ushqır oy-pikir! Kewillerdi terbendiretuǵın tásirli mazmun! Haqıyqatında da, miyman kútiw, miriwbetli bolıw qaraqalpaq xalqının qan-qanına sińip ketken qásiyet, mentalitetimizdiń ózine tán bir belgisi. Usı pikirlerdi jetik hám tolıq beriw ushın shayır til baylıqların joqarı sheberlik penen tańlaǵan hám orınlı paydalanǵan. «Qonaq» – shıǵısı boyınsha ulıwma túrkiy sóz, «miyman» – parsı tilinen awısıp, óz sózimizdey bolıp ketken, olar – mánisi bir sinonimler, ańlatatuǵın denotatı ortaқ, tek stillik jaqtan ǵana parq qıladı. Sonlıqtan da bir shuwmaqtıń ishinde ekewiniń de qollanılıwına qaramastan, bir denotattı ańlatatuǵını derlik sezilmeydi, ekewi eki sóz. Bul jerde tek ǵana ya qonaq, ya miyman sózi paydalanılǵanda, orınsız qaytalaw bolıp, usı poetikalıq qatarlarda súwretlengen pútin mazmunğa kerі



tásirin tiygizer edi. Tekstte, kerisinshe, usı qatarlar ushın eki sóz de eń kerekli kórkem bayanlaw birligi sıpatında qollanılǵan.

Al I.Yusupovtıń «Ekinshi esik» qosıǵı da qonaqqa, qaraqalpaqlardıń qonaqshılıǵına, miymandoslıǵına arnalǵan:

*Úyge shaqırtıwsız qonaq kelgeni,
Bul hám azamatlıq abıroyıń seniń,
Shaqırmaq kelgeni – zeyni ilgeni,
Adam adam ushın miyman ekenin...
Qásterleyimiz qonaqtıń qay-qaysısın,
Nawqan qurttay pille-pillege orap...
Qonaqtıń jamanın kórmedik.
Shaqırtıwsız qonaq –
Biy Millet qonaq,
Kel, tórle, biradar,
Azamat insan,
Bir ájayıp esik ashayın sizge!*

Bunda da qaraqalpaqlardıń miymandoslıǵı úlken azamatlıq yosh penen, miymandoslıq sezimler menen jeterli dárejede poetikalıq oy kórkem súwretlengen, oqılǵan adamdı súysindiredi.

Shayır súwretlewde «qonaq», «miyman» sózleriniń ekewin de paydalanǵan, biraq «qonaq» sózi túrkiy «qonaq» mánisinde, al «miyman» sózi bolsa awıspalı mánide, adam adamǵa miyman, waqtınsha, bir ómirge degen mánide.

Tilekke qarsı, geypara jaǵdaylarda sóz hám sóz mánilerin, olardıń basqa sózler, mániler menen úylesimlilikin esapqa almaw, sonıń saldarınan orınsız qollanıwdıń kórinisleri de ushırasıp qaladı. Máselen, qaraqalpaq tiliniń sózlik quramında júz, jamal, túr, shıray, ápsher, sıqıl, báháre degen mánileri jaǵınan bir-birine jaqın mániler sózler bar. Olar sinonimler sıpatında qansha mániler bolǵanı menen, qálegen jaǵdayda biriniń ornına ykinshisi qollanıla bermeydi, óytkeni hár biriniń ózine tán mánilik ózgesheligi bar, eń kem degende bunday ózgeshelik stillik boyawınan kelip shıǵadı. Sonlıqtan da júz jamal emes, jamal diydar emes, diydar ápsher emes, sekil túr emes, sıyq jamal emes. Olardıń hár qaysısı ádebiy tildiń ólshemine sáykes belgili bir uǵımlar atamaları menen mánilik baylanısqa túsiw qásiyetine iye, sonda ǵana ólshemli durıs qollanıw boladı, bolmasa túsiniksizlikke duwshar bolatuǵınıwız sózsiz. Aqırı, kórset jamalıń degenimiz durıs boladı da, kórset ápsheriniń dew naǵız orınsızlıqtıń, biymániliktiń ózi boladı! Túri, sımbatı kelisken adam eken dep atsaq ta, sekili kelisken adam eken demeymiz. Sebebi sıqılı, sekili sózleriniń mánilerinde unamsız, jaǵımsız, jek kóriw sezimine baylanıslı stillik mánilik boyaw bar.

Usınday mánilik ózgesheliklerge, boyawlarǵa qaramastan, ayırım jaǵdaylarda sóz hám sóz dizbekleriniń quwatlaw, kótermelew ornına, unamsız sezim, jaǵımsız máni boyawları menen beriliwi de ushırasıp turadı. Bul qas qoyaman dep kóz shıǵarıw, biymánilikke alıp keliw degendi ańlatadı.

Orıstıń ullı shayırı A.S.Pushkin ámeliy tájiriybede ushırasıp qalatuǵın pikirdiń nadurıs beriliwine baylanıslı jaǵdaylar tuwralı ayta kelip, «biymánilik eki jaǵdayda júz beredi, birinshisinde oy jetispeydi, ekinshisinde oy bolǵanı menen, soǵan sáykes sóz jetispeydi, eger ekewi de bolsa, dúrdana dóreydi» dep kórsetken edi.

Haqıyqatında da, orınlı sóz, máni, gáp arqalı tolıq berilgen pikir – dúrdana. Ol ana tilinde pikir alıswshınıń niyeti, talpınıw baǵdarı bolıwı lazım.

Jaslar, oqıwshılar ushın oy salıwshı sóz, sóz mánileri, gápler olardıń kúndelikli turmısında sóylew ortalıǵında jiyi qollanıladı, aytıladı. Joqarıda sóz etkenimizden belgili bolǵanıday, miymandoslıq hár bir shańaraqqa tán. Ol qonaqtı kútip alıwdan baslanadı, úy iyesi dásturxan jayadı, kútedi, as-suw beredi.

Qaraqalpaq jaslarınıń barlıǵı da qonaqtıń, miymannıń bir jaǵında bolǵan, húrmet kórsetken, sıylaǵan, xızmet etken. Qonaq dásturxansız atqarılmaydı. Dásturxan degen sóz qulaqlarına sińgen. Dásturxan – azıq-awqat qoyılatuǵın, jaylastırılatuǵın arnawlı zattıń ataması, tuwra mánisi sol. Biraq ol tildiń tariyxıy rawajlanıwı barısında tuwra, dáslepki mánisine qosımsha ekinshi bir mánini de ózlestirgen. Házir dásturxan degende azıq-awqat, iship-jewge arnalǵan zatlar jaylastırılatuǵın arnawlı buyım da, sol taǵamlar da túsiniledi. Dásturxan jayıw arnawlı buyımdı jayıw degendi ǵana ańlatpay, oǵan qosımsha iship-jewge arnalǵan zatlar, taǵamlar degen mánilerdi de ańlatatuǵın boldı.

Jaslarǵa, oqıwshılarǵa keńnen tanıs usınday sózler, sóz dizbekleri hám gápler mısalınan-aq ózinshe pikirlew tájiriybelerin, shınıǵıwların, ámeliy jumıslar tiykarında ótkeriw, kónlikpege aynaldırıw múmkinshiliklerin jaratıw múmkin.

Usıǵan tekles ana tilinde sabaq halatında da, sabaqtan tıs waqıtlarda da jaslardıń ana tili baǵdarlaması tiykarında ózinshe pikirlew qábiletin qalıplestiriw hám rawajlandırıwǵa baǵdarlanǵan paydalı ilajlardı, jumıslardı alıp barıw hár túrli. Olardıń sheńberi de, túrleri de kóp hám keń. Jaslarǵa tálim-tárbiya beriwshi qánigeler dóretiwshilik penen sanalı túrde úzliksiz shuǵıllanıwdı ádetke aynaldırса, gózlangen nátiyjelerge erisiwi sózsiz.

Mámleketimizde biziń keleshegimiz bolǵan jaslarǵa úlken ǵamxorlıq qaratılıp, jaslar bizlerden de aqıllı, bilimli bolıp erjetiwi zárúr ekenin, hámmebiz sol ádiwli maqsetke umılıwımız zárúrligi názerde tutılǵan keń kólemli jumıslar ámelge asırılmaqta. Sonıń menen birge, bunda jaslardıń gózzal ana tilimizde



duris, anıq, ózinshe pikirlew qábletin qáliplestiriw hám rawajlandırıwǵa da ayırıqsha áhmiyet berilmekte. Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde, orta arnawlı hám joqarı oqıw orınlarında zaman talaplarına say jańa oqıw baǵdarlamaları menen sabaqlıqlar islep shıǵılmaqta. Qaraqalpaq tili pání boyınsha sol baǵdarlamalar menen sabaqlıqlar tiykarında tálim hám tárbiya, qánigelik berilip atır. Házirgi kúnde bilim mazmunı tiykarınan sol sabaqlıqlar arqalı ǵana berilmekte. Olarǵa qosımsha oqıw quralları, járdemshi metodikalıq oqıw quralların jaratıp, oqıw orınlarına usınıw máselesi tolıq sheshildi dep aytıw qıyın, oqıtıw protsessi kóbinese tek ǵana sabaqlıqlar menen sheklenip qalmaqta.

Sabaqlıqlar bar dep shekleniwshilikke beriliw, biziń pikirimizshe, jetkiliksiz, tek sabaqlıqlar menen tolıq bilim beriw múmkin emes.

Duris, jańa oqıw baǵdarlamaları tiykarında islengen házirgi sabaqlıqlarda oqıwshınıń ana tili baǵdarlamasına sáykes tildiń fonetikasına, orfografiyasına, leksikasına, grammatikasına, stilistikasına baylanıslı tálimniń mazmunı boyınsha teoriyalıq maǵlıwmatlar menen bir qatarda sol máseleler dógeresinde ámeliy shınıǵıw jumısları da sabaqlıqlarda berilgen. Biziń pikirimizshe, ol ámeliy jumıslar menen shınıǵıwlarında oqıwshınıń ana tilinde ózinshe pikirlew tájiriybesin qáliplestiriw hám rawajlandırıw barlıq waqıtta da tolıq esapqa alına bermeydi. Máselen, kóp mánili sózler hám olardıń qollanıw ózgeshelikleri boyınsha sabaq mazmunın alıp qarayıq. Sózdiń tuwra mánisi, sol tiykarda onda kóp mániliktiń payda bolıwı tuwralı da teoriyalıq maǵlıwmat beriledi, sózdiń dáslepki mánisin, keyin onıń ekinshi bir mánini ózlestirip, kóp mánili sózge aynalǵanı aytiladı. Máselen, tuńǵış – birinshi tuwılǵan perzent, bul usı sózdiń dáslepki tuwra mánisi. Al «tuńǵış muhabbat» degende «tuńǵış» sózi perzent mánisin ańlatıp turǵan joq, usaslıq tiykarında adam sezimine baylanıslı ekinshi bir mánini bildirip, kóp mánilik payda etip tur.

Usınday teoriyalıq maǵlıwmattı sabaqta berip, keyin shınıǵıw ushın qosıqtan úzindi túrindegi qatarlar beriw múmkin. Mısalı:

...Jurt tappaǵan sóz marjanın tabadı...

Men quyash mákanı Ózbekstanman,

Jer jáhánge dańqı túsken bostanman. (I. Yusupov)

Bundaǵı «sóz marjanın», «quyash mákanı» degen sóz dizbeklerindegi sózlerdiń mánilerin bilip alıwdı usınıs etiw múmkin.

Bul tálim alıwshınıń ana tilinde pikirlew qábletin rawajlandırıw ushın oǵada qolaylı tema. Oqıwshılardıń ózlerine kóp mánili sózler bar ǵapler taptırıp, dúzdirip, talqılaw islew de maqsetke muwapıq boladı.

Bunday jaǵdayda ańlı oqıtıwshı tek sabaqlıq penen sheklenip qalmastan, ózinshe dóretiwshilik islep, oqıwshınıń ózi isleytuǵın shınıǵıw jumısların ya úyinde, ya klastan tıs waqıtta isletedi.

Sabaqlıqta barlıq maǵlıwmatlardı, shınıǵıwlar menen tapsırmalardı tolıq beriw imkanıyatı da joq. Lekin oqıtıwshı sabaqlıqta ne kórsetilgen bolsa, tek sonıń menen ǵana sheklenip qalıwı múmkin emes. Solay eken, ol ózi de talapqa sáykes basqa da paydalı jumıslardı dóretiwshilik penen shólkemlestiriwi zárúr boladı. Sáykes materialar tawıp, yamasa aldın-ala mektep kitapxanasınan paydalanıp, ámeliy islerge say ámeliy jumıslardıń maqsetke muwapıq túrlerin shólkemlestiriw maqsetke muwapıq. Máselen, joqarıdaǵı temaǵa sáykes T.Jumamuratovtıń «Tashkent» qosıǵında:

*Kúniń – quyash, túniń – juldız, jariq ay,
Júz kórseń hám mın kóriwge jalıqpay...
«Maqtaw» qosıǵında:
Maqtaw – samal, qoltıǵına
Shambır-shambır kiredi,
Menmenliktiń keseline
Shalıǵadı júredi – degen qatarlar bar.*

Bunday materiallar klassikalıq poeziyamızdıń sultanı Ájiniyaz shıǵarmalarında kóplep ushırasadı:

*Kirpigi oq anıń, qashları káman,
Yúzleri qırmızı, húrshiydi taban...*

Mısallar sıpatında paydalanılatuǵın materiallardı qálegen kórkem sóz sheberiniń dóretpelerinen ańsat tabıwǵa boladı, qıyınshılıq tuwdırmaıdı, oqıtıwshıǵa da, oqıwshıǵa da tek tayarlıq, inta hám izleniw kerek.

Házirgi jaslarǵa tálim-tárbiya beriwshi oqıtıwshılardıń oǵada mashaqatlı islerinde gózlangen nátiyjelerge erisiw hám xoshametlew baǵdarında mámleketimiz tárepinen olarǵa keń múmkinshilikler jaratılıp atır. Hár qanday klastan tıs jumıslar da esapqa alınıp, xoshametlenip atır. Usıǵan sáykes qosımsha klastan tıs jumıslardı, pán dógerekleriniń jumısların janlandırıwǵa jeterli kewil awdarılıp, onda ana tili pánine baylanıslı dáwir talaplarına say paydalı islerdi dóretiwshilik penen maqsetke muwapıq úzliksiz júrgiziwge baǵdar alınıwı zárúr boladı. Sebebi sabaqta da, sabaqtan tıs jumıslarda da, pán dógereklerinde de ana tili boyınsha tálimniń mazmunına sáykes onda oqıwshınıń ózinshe pikirlewin rawajlandırıwǵa ayırıqsha itibar beriwdiń, ilajlar islewdiń zárúrligi ayqın sezilip qalmaqta.

Qaraqalpaq ádebiyatı boyınsha sabaqlarda da bul mashqalanıń iske asırılıwında múmkinshilik jetkilikli. Aytayıq, kórnekli kórkem sóz sheberi



I. Yusupov oqıw baǵdarlaması tiykarında portret sıpatında ádebiyat sabaqlarında úyreniledi, qaraqalpaq tiliniń barlıq sabaqlıqlarında tálimniń mazmunına qaray jetkilikli dárejede onıń kórkem dóretpelerinen poetikalıq qatarlar, úzindiler berilmegen sabaqlıq joq. Onıń ústine, shayırdın shıǵarmaların súyip oqımaytuǵın oqıwshı da bolmasa kerek. Onıń dóretpeleri ishinde «Ájiniyazdıń monologı» atlı keń tarqalǵan qosıǵı bar. Ol hámmege tanıs, hámme biledi, kórkemligi de júdá ájayıp. Onda minaday poetikalıq qatarlardı oqıymız:

*Ah, qırq órim shashlar, qos-qos burımlar,
Moynıma oralsa, berer-em jandı,
Átteń, alma moyın, aq bilek qollar,
Sol shash penen artqa qayrılıp baylandı.*

Bunda qırq órim shashlar, qos-qos burımlar, alma moyın, aq bilek qollar dizbeklerinde awısқан mánilerde «qos-qos burımlar», «qollar» ibaraları paydalanılǵan. Bul jerde gáp shash, burım yaqı qol tuwralı baratırǵan joq, kerisinshe, Ájiniyazdıń «Bozataw» poemasında zalım basqınshılar tárepinen tutqın qurbanı bolǵan hayal-qızlar, gózzallar haqqında baratır, yaǵnıy bul sózler awısқан, metonimiyalıq mánide paydalanılǵan. Qos-qos burımlar da, aq bilek qollar da metonimiyalıq hayal-qızlar, gózzallar degen mánini ańlatıp tur. Oqıwshıǵa oy salıw arqalı shayırdıń «Bozataw» shıǵarmasında tutqın bolǵan gózzallardıń bilayınsha súwretlengenini esletiledi:

*Kimseniń qız uǵlı, arızılı yarı,
Kimniń qashı qara, kózi quńqarı,
Qara kóz, qıpsha bel qız bilen jawan,
Yúzleri gúl kibi, kózleri mástan.*

«Bozataw» poemasını yadqa bilmeytuǵın oqıwshı joq. Nátiyjede oqıwshı: «He, qollar sózi tutqınǵa aynalǵan hayal-qızlar, gózzallar eken» degen juwmaققa keledi. Ózinshe pikirlew arqalı I. Yusupovtıń poetikalıq qatarlarında bul sózdiń sol mánide paydalanǵanın tanıw arqalı pútkil shıǵarmanıń mazmunın tolıq ózlestiriwge múmkinshilik aladı.

Muǵallım usılargá qosımsha qaraqalpaq kórkem sóz sheberleriniń kópshilik dóretpelerinde bunday súwretlewlerdiń jiyi ushırasatuǵına da oqıwshılardıń názerin awdarǵanı paydalı boladı, bul oqıwshılardıń sózge degen dıqqat-itibarın, múnásibetin, oylaw iskerligin keńeytiwge, tereńlestiriwge járdem beredi. Máselen, oqıwshılar Sh. Seytovtıń «Tas bala» atlı poeması ústinde oy juwırtıwı múmkin:

*Jamannan jaqsı at qalar ma?
Ushti góy talay monshaqlı moyın,
Talay arıw shayqaǵan besik,*

Talay qarıw qıyratqanyesik...

Bunda «monshaqlı moyın» – hayal-qız, «qarıw» – adam qırıwshı, óltiriwshı qural-jaraq (mıltıq, qılısh) mánilerin ańlatıp tur.

Bunday mısallar «Qaraqalpaq tili» sabaqlıqlarında da orın alǵan. Olardı oqıwshılardıǵa oylanıw, pikirlew ushın usılsa da boladı.

Sózdiń awısqań mánilerine baylanıshlı tálim mazmunı ulıwma orta bilim beriw mektepleriniń joqarǵı klaslarında dawam ettiriledi, orta arnawlı oqıw orınlarında stilistikalıq tálim mazmunına sáykes sóz, sóz mánileri, awısqań mánilerdiń túrleri úyretiledi. Bul jaǵday oqıwshılardıń ózinshe pikirlewin sáykes materiallar bazasında úzliksiz kónlikpege aynaldırıw hám rawajlandırıw múmkinshiligin jaratadı.

Kóp mániliktiń keń tarqalǵan túrleriniń biri – metaforalar. Olardıń sóylew tájiriyesinde qollanıw órisi oǵada keń, júdá jiyi paydalanıladı, qálegen kórkem sóz sheberiniń dóretpeleri tilinde jiyi ushırasadı. Ásirese jaslardıń esine salatuǵın T.Jumamuratov dóretpeleriniń taǵı birewinde mına úzindini ushıratıwǵa boladı:

*Balası júz bir jerlerde suw iship,
Ana otır uyqılamastan uw iship,
Jigit kelip kórsetken soń konsertin,
Jirek qaldı muzday bolıp suwısp.*

Bunda «suw», «uw» sózleri ózleriniń tuwra mánilerinde emes, awısqań mánilerde qollanılgan. Suw – araq, uw – azap. Olay bolsa, bul poetikalıq qatarlarda qollanılgan bul sózler ózinshe pikirlewdiń tolıq ob’ekti bola aladı. Demek, oqıtıwshı oqıwshılardıń usı sózler, olardıń mánileri boyınsha pikirlew júrgiziwine itibar qaratıwı kerek. Oqıwshılar sózlerdiń tuwra mánisi hám awısqań metaforalıq mánileri ústinde pikirleydi, salıstradı, oy juwırtadı, anıqlaydı, juwmaq shıǵaradı.

Juwmaqlap aytqanda, jaslarǵa tálim-tárbiya beriw islerinde házirgi kúnde kún tártibine orınlı qoyılıp otırǵan ana tilinde oylaw, ózinshe pikirlew kónlikpelerin qalıplestiriw hám rawajlandırıw oqıtıw islerinde ayırıqsha dıqqatqa miyasar, sheshiwshı ilajlar kóriw talap etiledi. Bunıń ushın ana tili boyınsha járdemshı oqıw quralları islep shıǵılıwı lazım.

Әдебиятлар:

1. Пушкин А.С. Полное собрание сочинений в десяти томах. Т. 7. – Ленинград: «Наука», 1978. – С. 35.
2. Бердимуратов Е., Пирниязов Қ. Орта мектептерде қарақалпақ тилин оқытыу методикасы. Нөкис, Қарақалпақстан, 1988.
3. Қарақалпақ фольклоры. Нөкис, 1981.